

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta
Dějiny a kultury zemí Asie a Afriky

Mgr. Zuzana Beranová

Teze

ROLE ŽENY V KENI

The role of Kenyan woman

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Luboš Kropáček, CSc.

Praha 2014

I. Úvod

Jak se žije Keňankám? V mnoha afrických zemích, Keňu nevyjímaje, představuje život žen velký paradox. Keňanky si užívají vymožeností moderní společnosti, ale zároveň je jejich život řízen zvykovým právem. I když většina Keňanů již nežije v tradiční společnosti, na ženy je pohlíženo stále prizmatem minulosti: v souvislosti se ženami se stále mluví o jejich tradičním postavení a tradičních ženských rolích. Jenže dnešní moderní demokratická společnost má na své členy a členky jiné požadavky, než měla společnost v minulosti – žádá si sebevědomé, informované a svá práva prosazující občanky.

Ženy tvoří většinu populace v Keni (52%) a hrají aktivní roli v rozvoji celé společnosti, přesto Keňa stále zůstává hluboce patriarchální společností, v níž společenský status ženy je velmi nízký. Žena v Keni je vystavena nerovnoprávnostem a nerovnostem, které postihují většinu aspektů jejího života. Tuto situaci podporuje stávající právní a politický systém, stejně jako společensko-kulturní faktory.

Základní filozofickou myšlenkou, kterou se řídila i stále řídí africká společnost, je zachování kontinuity života, udržení rodové linie, v níž hrají mrtví předkové stejně významnou roli jako děti. Zdálo by se, že žena coby dárkyně života, bez níž by naplnění tohoto konceptu nebylo možné, požívá v africké společnosti výsadní práva a privilegia. Žena v roli dcery, manželky i matky je navzdory tomuto základnímu konceptu nejen v silně podřízeném postavení, v němž nemá rozhodovací pravomoci ani v základních věcech, ale navíc je vystavena škodlivým praktikám, které jsou v přímém rozporu s tímto základním filozofickým konceptem africké společnosti.

Tyto praktiky ztratily svůj ekonomický, rituální či ceremoniální význam, jsou nicméně stále prováděny i přes to, že kontinuitu života spíše narušují. Odpovědi na to, proč jsou tyto škodlivé praktiky i nadále prováděny, budou detailněji probírány v dalších kapitolách. Na tomto místě chci zdůraznit, že v současné době, kdy pandemie viru HIV/AIDS v Keni dosáhla svého historického maxima, je používání všech těchto praktik ohrožením života keňských žen a působí proti samotnému principu fungování africké společnosti. Mezi tyto škodlivé a ohrožující praktiky patří hlavně: ženská obřízka, dědění vdov a jejich rituální očišťování, nechráněný sex, znásilnění partnerem a domácí násilí.

Zatímco v Evropě se o lidských právech hovoří například v souvislosti s respektováním osobních údajů, keňské ženy nemají základní práva – právo kontrolovat vlastní tělo či právo vybrat si svobodně partnera. Jsou v situaci, kdy se nemohou a nesmějí chránit před infikováním virem HIV/AIDS. Pro snížení diskriminace žen v Keni je nutno nejen změnit zvykové praktiky ale přidat k těmto změnám ještě několik zásadnějších kroků, a to především v oblasti legislativy.

Stávající právní systém, který definuje právo na vlastnictví, dědictví a přístup k půdě, je vysoce diskriminační vůči ženám, prohlubuje jejich společenskou nerovnost a ekonomicky je znevýhodňuje.

Zatímco keňský právní systém uznává jak polygamní, tak monogamní svazky, ženy v monogamních svazcích požívají minimální ochranu svých práv vztahujících se k majetku během trvání manželství i po jeho ukončení. Ženy v polygamních svazcích jsou diskriminovány, nemají rovné postavení ani právní ochranu, odpovídající úroveň bydlení či jakékoliv jiné útočiště. Zákon o polygamii, přijatý keňským parlamentem v březnu 2014, umožnil muži vzít si další ženu bez souhlasu té předchozí. Polygamie, která v minulosti byla považována za ušlechtilou praxi, je zdrojem skrytých problémů v dnešních afrických rodinách, a přispívá k jejich nestabilitě.

Vzhledem k tomu, že v otázkách dědictví převládá diskriminační zvyklostní právo, keňské vdovy jsou ve velmi nevýhodném postavení. Mnoho vdov je po smrti partnera jednoduše vystěhováno příbuznými manžela, kteří prohlašují, že vdova nemá žádné nároky na majetek zemřelého manžela. Další vdovy jsou přinuceny vstoupit do manželství s příbuzným zemřelého manžela, jiné jsou „zdeděny“ jako součást nemovitosti zemřelého manžela, nebo vyhnány z jejich domu a zapovězeny komunitou, pokud odmítnou domov opustit.

Patriarchální tradice brání ženě, aby vlastnila nebo dědila majetek, a tak získala alespoň určitou míru ekonomické nezávislosti na muži. Zatímco národní zákony výslovně nezakazují ženám něco vlastnit, kulturní a tradiční praktiky vylučují hlavní způsob, jak Keňanky mohou přijít k majetku – a to prostřednictvím dědictví. Rodiče zřídka odkáží svůj majetek dcerám a na ty, kdo tak učiní, se ostatní dívají podezřívavě. Ženám, které se pokusí koupit si půdu, firmu či nemovitost, banky nepůjčí peníze, dokud se jejich manžel nebo další mužský příbuzný nestane ručitelem půjčky. Je to ukázkový příklad, jak tradiční zvyklosti prosakují i do finančních struktur, a tím znemožňují ženám se postavit na vlastní nohy, a následně mít pod kontrolou svůj osobní a sexuální život.

I když ženy tvoří polovinu keňské populace, která dohromady čítá kolem 30 milionů, jejich ve vládě, ve firmách a dalších mocenských pozicích je velmi nízké. Naděje na radikální změnu systému iniciovanou vládou je mizivá. Navíc v keňském parlamentu mají ženy mizivé zastoupení. Lobování za práva žen je nesnadným úkolem; většina zákonodárců se nedomnívá, že by ženy měly mít větší podíl na moci, dle nich by ženy měly být neustále paternalisticky „ochraňovány“. Ani mezinárodní tlak nemá v keňské společnosti dostatečnou váhu. Keňa ratifikovala klíčové mezinárodní úmluvy ochraňující práva žen i dětí, ale soustavně je porušuje.

Zdálo by se, že status quo je udržován proto, že to je pro keňskou společnost z toho či onoho důvodu výhodné. Jak ale bude dále doloženo v této práci, tyto praktiky působí kontraproduktivně. Keňská vláda sama připouští, že podřadné postavení žen, diskriminující právní systém i omezování vlastnických práv žen působí proti zájmům samotné země a je jednou z hlavních příčin převládající chudoby v zemi.

II. Metodologie

Cíle

Cílem této práce je prozkoumat roli keňské ženy ve stávající společnosti a podívat se na ni z mnoha úhlů – zaměřit se na její role jako dcery, matky, manželky, ale i na její roli podnikatelky, šamanky i političky. Podrobnější pozornost bude věnována méně obvyklým sociálním jevům, jako jsou ženské sňatky, polygamní svazky ve městech a čarodějné praktiky sloužící jako alternativní cesta k získání statusu, moci i prostředků. V rámci práce budou rovněž prozkoumány historické či tradiční souvislosti, které vedly ke stávajícímu uspořádání, a v některých případech budou navržena doporučení.

Výběr studijní oblasti

Práce je zaměřena na několik vybraných keňských etnických skupin – Kikuju, Kamba, Luo, Luhya, Samburu a také na etnickou skupinu Masajů.

Sběr dat

Rozhovory

Hlavní metodou sběru dat byly polo-strukturované rozhovory s představitelkami těchto vybraných etnických skupin. Interview bylo založeno na dotazníku obsahujícím 37 otázek. Prostřednictvím těchto otázek byla získávána informace o základních tématech, která tvořila předmět výzkumu. Na tyto polo-strukturované rozhovory (společné pro všechny dotazované) navazoval neformální dialog s dotazovanými ženami, což umožnilo objevení i rozvinutí dalších témat. Jako kulturní mediátory jsem využila studenty nairobské univerzity. Jejich znalosti místních jazyků sloužily nejen k překladu otázek, ale i k prolomení bariér – rasových předsudků i nedůvěry. Při sběru dat jsem měla možnost využít i své základní znalosti svahilštiny. Tato omezená znalost mi sice neumožnila rozvíjet složité myšlenkové konstrukce se svahilsky mluvícím obyvatelstvem, ale stala se dalším mostem, který mi pomohl vybudovat důvěru lidí, s nimiž jsem vedla rozhovory. Průběh rozhovorů usnadňovala skutečnost, že každé dotazované byl před započatím interview taktně předán „dárek do domácnosti“ – tj. mouka, cukr, rýže, čaj, u pasteveckých kmenů pak české skleněné perličky. Problém stylizace. V průběhu sběru dat jsem zjistila, že některé ženy mají tendenci líčit věci pozitivně, „jak by měly být“, a ne jak jsou. Abych si ověřila validitu získaných dat, zkonfrontovala jsem své poznatky získané v rámci interview s názory a zkušenostmi představelek ženských organizací, především z organizace FIDA – K, ale i z dalších.¹

Bylo provedeno celkem 35 rozhovorů s keňskými ženami v průběhu let 2000 – 2005.

Rozhovory nebylo snadné provést: bylo třeba brát v potaz i zvyklosti různých kmenů. Zatímco ženy z kmene Kamba neměly absolutně žádný problém s popisem čarodějných praktik se sexuálním podtextem, které často připomínaly pornografický záznam, Masajky se při otázce „Musí žena vstupovat do manželství jako panna?“ začaly hlasitě smát, což je u Afričanů reakce na nejistotu či stud.

Vedle polo strukturovaného a neformálního rozhovoru bylo také použito metody přímého pozorování a to zvláště u jevů, které nelze explicitně vyjádřit, ale kde přímá zkušenost a zaměření se na detail pomohly uvést do souvislostí ústní i písemné poznatky. Metody přímého pozorování bylo využito při zkoumání kambských čarodějných rituálů, dále při obřizce prováděné v rámci etnické skupiny Samburu, pohřebních rituálech etnické skupiny Luo a při popisu života v masajské vesnici. V letech 2000 – 2005 bylo provedeno 8 přímých pozorování.

Literatura, Prameny, Internetové zdroje

Jako další zdroje informací byly využity:

- primární zdroje - literatura (publikace mající vztah k tématu či studie nevládních organizací). Podstatná část literatury byla získána prostřednictvím knihoven Nairobské univerzity, a to konkrétně Institutu pro rozvojová studia a Institutu pro africká studia;²
- sekundární zdroje vztahující se ke genderové problematice byly získány z knihovny Institutu Gender Studies v Praze; V rámci pramenů jsem čerpala z novinových článků, prohlášení vládních i nevládních organizací. Byly využity také internetové zdroje.

¹ Například Agnes Pareyio, Jane Kiragu, Ruth Kyatha

² Pravidelně jsem chodila do studoven Nairobské univerzity, a to konkrétně do Institutu pro rozvojová studia a Institutu pro africká studia. Materiály dostupné k tomuto tématu však pocházely z 50. – 80. let, většinou se jednalo o úzce zaměřené etnografické či antropologické studie, které jen technicky popisovaly některé praktiky typu obřizka či dědění vdov, ale nesnažily se o zachycení příčin i následků těchto praktik. Příkláněly se k africkému konceptu, že „když jsou věci dané, jsou dané“. Navíc tyto studie, i když obsahují řadu cenných údajů, kvůli nimž západní výzkumníci trávili roky v rurálních oblastech, nikdo ani moc nečetl. Studium materiálů z těchto knihoven představovalo oříšek sám o sobě, protože knihovny neměly ani scanner, natož kopírku, a po většinu doby ani elektřinu. Nařízení, že studie se navíc nesmí půjčovat domů, naznačovalo, že se jedná o často půjčované a vyhledávané prameny, jenže jsem zjistila, že po většinu doby jsem byla po 20 letech první čtenářkou těchto nedotčených „pokladů“. Toto ukazuje, že studie ztratily relevanci, protože se držely idylického „rurálního, pastorálního obrázku“ a nenabídky konfrontaci s moderními změnami v keňské společnosti (ekonomické potíže, chudoba, stěhování populace do měst, šíření viru HIV/AIDS).

Strategie pro řešení problémů

Údaje získané z rozhovorů s keňskými ženami byly v některých případech zkonfrontovány s názory a zkušenostmi ženských aktivistek. Dotazované nebyly schopny kritického pohledu na některé aspekty svého života a života komunity a tak zaujímalý stanovisko opírající se o tradice: dělá se to tak, protože se to tak dělalo vždycky. Příčiny přetrvávání tradičních postojů budou probrány podrobně v kapitole o historii, popisující t problém, proč některé vládnoucí struktury i některé jevy stále v africké společnosti přetrvávají. Značně obtížné bylo z rozhovorů získat zevšeobecnění na základě srovnání, protože odpovědi postrádaly schopnost abstrahovat univerzální vlastnosti. – například na otázku: „Co si představujete pod pojmem africká žena?“ byla získána odpověď – „je to černá žena.“ Z tohoto důvodu si odpovědi žen vyžádaly rovněž konfrontaci se sekundárními zdroji.

Dalším problémem byl časový odstup od doby získání výpovědí - 10 let. Zatímco situace popsána v rozhovorech s běžnými ženami se moc nezměnila, informace získané z rozhovorů s představitelkami nevládních organizací bylo nutno zkonfrontovat s novými údaji, především v oblasti legislativy.

Již v rámci výzkumu se objevilo dilema – do jaké míry mohou Evropané posuzovat, co je dobré a co špatné pro Afričany? Když si vezmeme opačnou situaci, co bychom řekli na to, kdyby nám masajská žena radila například v otázce kosmetických operací s tím, že se jim musí zamezit, protože jen podporují genderové stereotypy?

Tyto otázky přicházejí badateli na mysl zvláště při návštěvě pasteveckých oblastí, kde už sice lidé mají rádia i mobily, ale stále žijí způsobem života, který od 18. století příliš nezměnil. První pokusy „zcivilizovat“ tyto komunity podnikli misionáři, poté kolonialisté, a nakonec nezávislá keňská vláda. Výzkumný tým keňské vlády zavítal v roce 1983 do oblasti, kterou obývají Samburové, a měl pocit, že se ocitnul rovnýma nohama v 18. století.³ Vládní tým narazil na velmi svébytnou a konzervativní kulturu, která odmítá změnu a přijetí „výdobytků“ civilizace jako např. zdravotní péče. Tento tým se ptá sám sebe: Je rozvoj skutečně změnou k lepšímu? A kdo vlastně posuzuje, co je lepší, a co je lepší pro koho? Děláme dobře, když této oblasti obývané samburským etnikem násilně vnutíme rozvoj?

Samburové žijí ve vlastním ekonomickém světě a například na dobytek, který má polo-náboženský význam, se dívají iracionálně. Je pro ně základní element jejich identity a má hodnotu, která nemůže být vyjádřena ekonomickými měřítky. Vládní tým dospěl k závěru, že Samburové budou těmi posledními, kdo bude naslouchat vládě a vymění tradiční zvyklostní právo za nové zákony. Tým připustil, že koloniální vláda se pokusila Sambury připravit o jejich nejlepší pastviny v oblasti plošiny Leroki tím, že jim vyčlenila pastevecké jednotky, které se neslučovaly s jejich původními, dále jim uložila povinnost karantény dobytka, a navíc se snažila narušit jejich starobylý válečnický systém, když se pokoušela odvelet mladíky na nucené práce na farmy. Nová keňská vláda se snažila tyto křivdy napravit, ale dlouho nevěděla, co dělat. Po nějakou dobu po získání nezávislosti se do záležitostí tohoto etnika vůbec nevměšovala, teprve když oblast postihl hladomor, zorganizovala s pomocí církevních organizací potravinovou pomoc.⁴

S otázkou evropského vměšování a hodnocení je třeba nakládat s velkou obezřetností. Tím, že je africká kultura „jiná“, neznamená, že by byla horší, zpátečnická či nemorální. Je „jiná“ a i fakt, že často není založena na logických výkladech, neznamená, že by byla „méněcenná“ či dokonce „primitivní“. Proto jsem se snažila při dotazování postupovat s otevřenou myslí, bez zatížení

³ Podobně je tomu také u dalších pasteveckých kmenů v Keni, jako jsou Masajové a etnické skupiny Rendile, Pokot apod.

⁴ MINISTRY FOR ECONOMIC PLANNING AND DEVELOPMENT, THE INSTITUTE OF AFRICAN STUDIES. *District socio-cultural profiles report- Samburu district*, s.5 - s. 8.

předsudky. V práci samotné dávám prostor především Afričanům. Západní a africké pohledy na tutéž věc byly někdy natolik rozdílné, že jsem se je nesnažila uměle spojit. Ponechala jsem „africkou verzi“ v hlavním textu a evropský úhel pohledu ocitovala v poznámkách. Také při formulaci doporučení jsem se snažila respektovat africkou tradici jako realitu, z níž je třeba vycházet, ale na druhou stranu jsem se snažila nabídnout jiná méně obvyklá doporučení.

Přínos práce vidím v tom, že se snaží vytvořit most mezi „tradičním“ a „novým“. Ne všechno staré je automaticky špatné, a současně ne všechno nové lze bez výhrady přijmout. K hlubšímu poznání keňské společnosti mi pomohl dlouhodobý pobyt v Keni (2000 – 2005) elementární znalost svahilštiny a intenzivní kontakty s představitelkami ženských organizací. To vše mi pomohlo proniknout pod povrch fungování keňské společnosti. Přístup k tematice osciloval mezi přístupem sociologickým a etnografickým, a vznikla práce, která usiluje o pohled na ženskou problematiku z netradičních úhlů. Nakonec se i studium stovek a stovek „zaprášených stránek“ v uživatelsky nepřítelném prostředí nairobských studoven ukázalo jako přínosné. Těmto studiím chyběl rozměr současnosti a mnoha současným studiím zase chybí širší kontext, který se snažím zapracovat do této práce. Jejím přínosem je sloučení tradičních a historických východisek se současnou právní i ekonomickou situací, a také jejich konfrontace s informacemi z terénu.

V případě obecně-teoretických problémů se opírám o rozbor východoafrického myšlení formulovaný Johnem Mbitim. Teze formulované Mbitim promyslím ve vztahu k realitě, kterou sama poznávám a následně formuluji i svůj kritický pohled na některé Mbitiho teze. Seznámila jsem se rovněž s dalšími standartními díly, které jsem konfrontovala s údaji získanými během rozhovorů se svými informátorkami, a na základě těchto údajů jsem dospěla ke kritické revizi některých názorů obsažených v těchto dílech. Mezi stěžejní díla, z nichž jsem čerpala, patří například práce Ahlbergové, Bergerové, Cattelové, Hollise, Kayango-Male a Onyango, stejně jako práce Kamau, Kyatha, Obbo, Parkina a Spencera či Ruela, a v neposlední řadě i Wagnera. Využila jsem i díla z feministické literatury (Friedanová, Beauvoirová, Hauserová, Wichterlich a Hoskenová).

Věnovala jsem se navíc dvěma tématům, o nichž existuje jen velmi málo písemných materiálů, jako jsou kambské čarodějné rituály coby prostředek získání moci alternativním způsobem, a ženské sňatky. Důkladné informace o konfliktu mezi tradicí a modernitou jsem získala od etnické skupiny Samburu a za přínos této práce může být považován i popis polygamních svazků ve městě.

III. Shrnutí a doporučení

Výsledky práce, které se opírají jak o vlastní výzkum, tak o analýzu dalších informačních zdrojů jen potvrzují, že Keňa je patriarchálním státem, v němž jsou ženská práva beztestně porušována a kde rozvojové politiky spíše uspokojují zájmy mužů a podporují další prohlubování rozdílů mezi muži a ženami a kde právo dále jen utvrzuje podřízenou a nerovnoprávnou roli žen a dívek. Důsledky diskriminace se projevují v zejména těchto jevech:

- ženy jsou vyřazeny z rozhodovacího procesu (prakticky ve všech oblastech společenského života: ekonomické, správní, atd.)
- v politice jsou odstaveny na vedlejší kolej (nejsou zastoupeny v politických stranách ani v parlamentu)
- neúčastní se veřejného života
- jsou obětmi fyzického, psychického a sexuálního násilí.

V kontextu keňského socio-ekonomického a politického systému lze přesně demonstrovat faktory, které omezují možnosti žen se hlásit o svá práva a uplatňovat své nároky. Patří mezi ně jak jevy, které jsou součástí tradice (kulturní praktiky a hluboce zakořeněné patriarchální hodnoty), tak i současný ekonomický a sociální stav země (velké rozdíly mezi nezaměstnaností mužů i žen, zvláště v případě mladých lidí; vysoký podíl chudých domácností vedených ženami; rostoucí výskyt i kriminality a násilí ve společnosti; rozdíly ve výkonnosti a účasti chlapců a dívek na vzdělávacím systému, uzavřenost společnosti vůči participaci žen na řízení. To vše je „posvěceno“ diskriminačními zákony týkajícími se občanství, sňatku, půjček, majetku, dědictví.

Ženy jsou vystaveny celému spektru diskriminačních praktik, které omezují jejich politická i ekonomická práva. Tato situace má podporu v samotném keňském právním řádu, který umožňuje užití diskriminujícího zvykového práva. Tyto praktiky si našly cestu do právního systému, a jsou používány jako ospravedlnění násilí proti ženám, jako je tomu např. v případě zaplacení věna za manželku. Tato ekonomická transakce je považována za ospravedlnění bití žen.

Oblast, v níž dochází k největšímu znevýhodnění žen na základě zvykového práva, je oblast vlastnických práv a dědictví. Podle zvykového práva se nejčastěji určuje vlastnictví nemovitosti, stejně jako převod vlastnictví i dědictví. Podle těchto zákonů, které platí u většiny etnických skupin v Keni, žena nemůže zdědit půdu a musí žít jen jako host na půdě mužských příbuzných zesnulého manžela.

V důsledku uplatňování tohoto zákona je většina žen přinucena (často velmi brutálně) opustit své současné domovy, nemají kam se uchýlit a končí v příměstských slamech, kde je úroveň bydlení velmi špatná (není tam elektřina, odpad ani přístup k nezávadné vodě). Část z těchto vypuzených žen začíná nabízet sexuální služby, které zůstávají jako jediná možnost zajištění obživy pro ně i jejich děti. Bez odpovídajícího právního rámce, který by zaručoval ženám stejná práva jako mužům v případě bydlení, soukromého vlastnictví, včetně vlastnictví vzniklého během manželství, rozdělení majetku po rozluce manželství nebo po smrti partnera hrozí, že ženy ztratí svůj sociální status a ony i jejich děti propadnou mezi nejchudší vrstvy obyvatel. V Keni neexistuje síť sociálních služeb, která by jim v tom mohla zabránit.

Situace v Keni není jednoduchá, stejně tak jako není jednoduché učinit konkrétní závěr. Je snadné říci – je třeba prosadit legislativní reformu, ale to je to, o co se ženy kolem organizace FIDA-K snažily posledních dvacet let. Ženy jsou stále v parlamentu v menšině, a i kdyby se podařilo zákony dostat na pořad jednání parlamentu, s velkou pravděpodobností nebudou

přijaty.

Je snadné říci, že je nutno zvýšit účast žen v rozhodovacích procesech, jenže jak to udělat, když ženy nemají prostředky na vzdělání nebo na následné uskutečnění své politické kariéry? A ženy těmito prostředky nedisponují, protože zákony je znevýhodňují a neumožňují jim vlastnictví či dědictví v takové míře jako mužům.

Celá situace připomíná zamotané klubko, je těžké odhadnout, za který konec zatáhnout, aby se situace radikálně zlepšila. Je to propletenec příčin a následků. Můžeme uvést ještě další příklady. Nedostatek ekonomických příležitostí pro vede k závislosti na mužích, jejichž zájmy se ne zrovna vždycky slučují s potřebami žen, např. pokud jde o ochranu vlastního zdraví. Ženy nemají právo na seburčení a na kontrolu svých vlastních těl. Nemají tudíž právo buď odmítnout sexuální styk, anebo požadovat po mužích bezpečnější sexuální praktiky. Některé tradiční zvyklosti, které jsou buď chráněny nebo ignorovány zákonem, jsou přímo zdraví nebezpečné a zapříčiňují šíření HIV infekce. Mezinárodní tlak na dodržování lidských (ženských) práv v Keni se ukázal nedostatečný; Keňa porušuje mezinárodní právní závazky, ale nic se neděje, do země nadále proudí rozvojová pomoc. Příkladem, jak se Keňa staví k mezinárodní spravedlnosti, je poslední vývoj kolem soudního procesu jejího prezidenta a viceprezidenta u Mezinárodního soudního dvora, kteří jsou obviněni z vyvolání etnického násilí, v jehož důsledku přišlo o život 1300 lidí a 20 000 přišlo o střechu nad hlavou. Nejenom sami Keňani, ale i ostatní africké státy nyní na mezinárodní komunitu tlačí, aby byla přijata opatření, podle nichž hlava státu nemůže být souzena, pokud je ve funkci, a aby soud s nimi probíhal přímo v Keni tzn. nikoliv na půdě nezávislého soudu. Vyvíjet za těchto okolností mezinárodní tlak na takové „drobnosti“ jako je dědění vdov by se mohlo zdát neúčelné.

Jenže těmito dvěma záležitostem, jakými jsou legislativní reforma a posílení ekonomické nezávislosti žen, se Keňa nevyhne. Jednoho dne k tomu dojít musí a v okolních zemích se to postupně daří. Zambijské organizace začaly překládat dědické zákony do místních jazyků a začala vyškolovat terénní pracovníky, aby zambijským ženám vysvětlili jejich práva. V Jihoafrické republice organizace pomáhají ženám nakaženým virem HIV sepsat jejich poslední vůli a odkázat co nejvíce majetku dětem, které se brzy stanou sirotky. A v Tanzanii byla bitva alespoň částečně vybojována – žena po smrti manžela může zdědit dokonce 50 % jeho majetku.⁵

I když v práci byly zmíněny obavy, proč je za stávající situace těžké prosadit legislativní reformu, je důležité zmínit ty oblasti, v nichž by bylo nanejvýš žádoucí, aby ke změně došlo. Keňa by měla přizpůsobit stávající legislativu mezinárodnímu právu a přijmout takové zákony, které respektují práva žen a zajišťují, že ženy nečeká vyvlastnění majetku v momentě rozvodu nebo úmrtí partnera. Keňské zákony by měly ženám zajistit rovný přístup a kontrolu nad nemovitostmi, zvláště pak vdovám. Vláda by měla postavit mimo zákon škodlivé, nebezpečné a ponižující praktiky jako jsou dědění vdov a jejich rituální očišťování. Současně by keňská vláda měla zaujmout komplexní přístup k pandemii HIV/AIDS, jenž by respektoval potřeby a práva nakažených osob – především žen. Za neúčinné a kontraproduktivní jsou považovány ty zákony, které kriminalizují oběti HIV/AIDS a které vystavují ženy riziku potrestání. Nebezpečnost takovýchto zákonů spočívá v tom, že snižují zájem obyvatel o testování, což následně vede k nezodpovědnému sexuálnímu chování a vysoké latenci HIV. Keňa sice patří mezi africké země ve středním pásmu výskytu infekce HIV (6,1 %), ale právě vzhledem k vysoké latenci (díky ostrakizujícím zákonům) a velkému rozšíření používání zvykového práva (podporujícího šíření infekce HIV) lze tyto údaje považovat jen za orientační.

Západní pojetí právního systému se v mnohém liší od afrického; africká populace je stála svázána tradicemi, hodnotami a přesvědčeními, které brání prosazení západního modelu.

⁵ Interview Martha Karua, Nairobi, 3.4. 2005

Je nutno přijmout jako fakt, že v minulosti to nebyl muž jako jednotlivec, ale muž, jako představitel rodiny, kdo zdědil půdu, a pak ji v patrilinéární společnosti převedl na syna. Ženy stále mají užívací práva k půdě, kterou na základě nových půdních dekretů vlastní muži, ale tato užívací práva jsou okleštěna ve srovnání se situací v minulosti, kdy půda byla komunálním vlastnictvím. Přijetím jen části principů západního práva došlo v keňské legislativě k dualitě, která ještě více posílila pravomoci mužů. Muži se stali bezvýhradnými vlastníky půdy a nyní s ní mohou nakládat, jak chtějí, aniž by museli konzultovat situaci s rodinou. Přes veškeré výše uvedené problémy si dovoluji navrhnout několik konkrétních doporučení, která mohou být směřována vůči keňské vládě, ale zahraničním dárcům. Těmi jsou buď mezinárodní nevládní či vládní organizace a bilaterální donoři. Jejich podpora Keni má nejčastěji formu „budget support“, neboli jde o podporu rozpočtu, a připravují se o možnost specifikovat oblasti, do kterých by měla jejich podpora směřovat.

PRÁVNÍ REFORMA

Konkrétně je třeba se zaměřit na následující oblasti:

- Vlastnictví půdy i nemovitosti – uzákonit užívací práva žen, které na půdě dlouhodobě hospodaří, dále zajistit dostupnost alternativních forem bankovních záruk na nákup půdy a prodloužit lhůty splatnosti na půjčky poskytované ženám. Tyto oblasti se mohou stát i předmětem státní podpory. Zákonnou vyhláškou zajistit přítomnost ženských představitelk v institucích, které rozhodují o sporech v oblasti půdy. V případě půdních sporů by žena měla mít nárok na právní pomoc. Současně by měla získat možnost rozporovat usnesení tradičních soudů;
- Společné jmění manželů – zde se doporučuje ustanovit právní rámec, který vyžaduje souhlas obou partnerů při transakcích jako je prodej, pronájem, zástava, bankovní záruka. Současně je třeba uzákonit jasná pravidla pro spravedlivé rozdělení společného jmění manželů v případě rozluky nebo rozvodu a také zajistit právní ochranu ženina majetku po dobu trvání manželství, aby tento majetek nebyl prodán nebo aby s ním nebylo jakkoliv jinak nakládáno bez ženina souhlasu. Stát by měl současně podporovat spoluvlastnictví a registraci společného jmění manželů osvobozením od daní i registračních poplatků v případě registrace společného vlastnictví. Je třeba změnit příslušná ustanovení „Zákona o registraci půdy“ ve smyslu omezení pravomocí Ministerstva pro půdu, které má tendenci nepodporovat registraci společného jmění manželů a raději půdu registrovat jen na jediného vlastníka, kterým je v naprosté většině případů muž. Zároveň je třeba při stanovení společného jmění manželů kvantifikovat příspěvek ženy do tohoto jmění, čímž se rozumí ocenit její práci v domácnosti, porod a výchovu dětí, úklid i zemědělské práce tak, aby žena v případě rozvodu neodešla bez finanční či jiné kompenzace. Vzhledem k tomu, že řada manželství je stále registrována podle tradičního práva, je třeba uzákonit požadavek, aby všechna manželství byla registrována podle statutárního práva, a mohla se při rozvodu tímto statutárním právem řídit. Stát může motivovat páry k tomuto kroku například formou daňových úlev. Některé sňatky budou přesto registrovány jen podle tradičního práva, například ty polygamní, ale i v tomto případě by se měla zajistit ochrana práv manželky či manželk v případě společného jmění manželů. Konečně by měl být přijat „Zákon o manželství (Marriage Bill), o němž se mluví od doby keňské nezávislosti – tj. padesát let. Bez dalších průtahů by měl být přijat Zákon o společném jmění manželů (Matrimonial Property Bill), který by formulován již před sedmi lety; zákon zajišťuje partnerům stejná práva na společné jmění manželů během trvání manželství i po jeho ukončení.
- Dědictví – v ústavě i v příslušných zákonech povolit užití zvykového práva, jen

v případě, pokud nebude v rozporu s mezinárodními právními závazky, k nimž se Keňa přihlásila. Současně je třeba provést reformu keňské legislativy s cílem zajistit rovnoprávné dědické nároky vdov a vdovců, které jsou dány mezinárodními smlouvami, jež Keňa podepsala, včetně ICESCR. V rámci Dědického zákona by měla vláda zrušit ustanovení, která dovolují aplikovat diskriminační tradiční právo. Ženy žijící na venkově o svých právech týkajících se dědictví většinou vůbec nevědí, a tak by vláda měla vytvořit a plošně šířit informační program a případně přeložit Dědický zákon i do místních jazyků. Do procesu řádného a férového informování vdov by měli být zapojeni i úředníci či náčelníci, jejichž povinností obvykle je oznamovat úmrtí, zajišťovat majetek zesnulého a kontaktovat dědice. Tito úředníci by pak měli informovat všechny zainteresované strany o jejich právních nárocích daných Dědickým zákonem. Pokud tak neučiní, měli by být sankcionováni. Pokud by i přesto došlo k nedobrovolnému vystěhování vdov, zákon by měl toto jednání potrestat přinejmenším pokutou. „Dědění vdov“ a jejich „rituální očištění“ by mělo být postaveno mimo zákon pachatelům uděleny daleko přísnější tresty.

- Polygamie – doporučuje se rozporovat u ústavního soudu Zákon o polygamii přijatý v březnu 2014, který mužům umožňuje si vzít další ženu bez souhlasu té předchozí. V návaznosti na výsledky rozporování tohoto zákona by se měly přijmout takové zákony a zákonná opatření, které by zmírňovaly negativní dopady polygamie; jako například rovnoměrné rozdělení vlastnických práv mezi všechny manželky. Opatření bude vyžadovat: písemný souhlas stávající i budoucí manželky, dohodu o rozdělení majetku, která rozděluje společné jmění rovnoměrným dílem mezi všechny existující i budoucí manželky v době trvání manželství i po jeho rozluce.
- Potrestání ženy nakažené virem HIV/AIDS – Zákon o sexuálních přestupcích (Sexual Offenses Act) a Zákon o prevenci a kontrole šíření viru HIV/AIDS (HIV and AIDS Prevention and Control Act), které trestají ty, kteří se dozvěděli o svém nakažení a nepřizpůsobili tomu chování, je potřeba rozšířit o právo na (bezplatnou) léčbu. V případě pouhého postihu nakažených nejsou lidé motivováni k testování. Je třeba zřídit síť podpůrných a azylových zařízení, ale hlavně pracovat s veřejností, aby své infikované příbuzné a přátele nezatracovala, neštítela se jich a naopak jim pomáhala snášet jejich nelehký úděl. Keňská vláda by měla rozšířit zdravotní péči tak, aby v prvním kole měly k bezplatné péči přístup ty ženy nakažené virem HIV, které jsou těhotné. Jejich včasným léčením lze až o 30 % snížit pravděpodobnost přenosu viru HIV na dítě. Následným a obtížně řešitelným problémem při přenosu viru z matky na dítě je chudoba. Kojením (a jinou možností výživy svého dítěte africká žena prakticky nemá) se na dítě z nakažené ženy vir přenáší. Umělá výživa je ve většině afrických zemí dokonce dražší než v Evropě – takže pro většinu HIV pozitivních žen nedostupná. Ve venkovských oblastech, kde síť zdravotnických zařízení není hustá, je třeba zvýšit počet zdravotnických zařízení a ošetřoven, které budou odborně i logisticky připraveny na pacienty s HIV/AIDS. Vláda by současně měla přijmout odpovídající legislativu, aby zamezila provádění těch tradičních zvyklostí a rituálů, které napomáhají šíření HIV/AIDS (dědění vdov a jejich rituální očišťování, obřizka). Zároveň by měly být stanoveny přísné tresty pro pachatele domácího násilí, kam patří i znásilnění partnerem, s cílem podpořit ženská práva na odmítnutí nechráněného sexu v případě infikování partnera.

EKONOMIKA

V předkládané práci se snažím analyzovat současnou situaci, kdy jsou ženě odepírána její

základní ekonomická a sociální práva a je ve všem závislá na muži. K řešení této otázky je třeba přistupovat systémově, aby se politiky v jednotlivých oblastech společnosti doplňovaly tak, aby systém představoval jednotnou a měl logickou strukturu.

Keňská vláda například podnikla chvályhodné kroky k tomu, aby vymýtila obchodování s ženami, ale nepřijala dostatečná opatření, aby ochránila keňské ženy před ekonomickými okolnostmi, které je nutí k nechráněnému sexu.

Na příkladu ženských svépomocných spolků bylo dostatečně zdokumentováno, že tam, na co stát nebo mezinárodní společenství nestačí, nastupují ženy samy. Neplacená práce žen funguje jako nárazník hospodářské krize. Ženy v Africe proto zakládají sesterské spolky, malá družstva, kde se snaží semknout a společně čelit globálním problémům. Každý měsíc přispějí něco navíc do společného fondu s tím, že jednou fond pomůže s rozjezdem podnikání té sestře, jindy zase jiné. Ženy se naučily spoléhat jen samy na sebe. Čím více státy po restrukturalizaci rezignují na sociální péči, tím více úkolů přejímají v občansko-společenské rovině jako neplacenou práci především ženy. Podpora těchto svépomocných spolků se proto jeví jako jeden z neúčinnějších nástrojů, jak mohou dárci přispět ke zlepšení ekonomického postavení žen.

Tradice je dále jednou z brzd individuální ekonomické kariéry, protože je pro úspěšného jedince jen velmi obtížné akumulovat kapitál pro řádné rozběhnutí svého podnikání. Tento jedinec se cítí natolik povinován podporovat svou rozšířenou rodinu, že nemůže sám zbohatnout. V závěru tak „všichni mají všechno, a nikdo nemá nic“. Jedinec oplývající obchodními resp. podnikatelskými schopnostmi tak přispívá na armádu méně snaživých a jeho podnikavý talent není schopen vyniknout. Stát by měl zahájit programy půjček či výhodného spoření, aby pomohl jednotlivcům rozběhnout a udržet jejich podnikání. Tyto půjčky by měly být směřovány především na ženy, které by měly možnost podnikat ve firmě registrované na své jméno a s vlastním bankovním účtem. Ženy v ve světě byznysu - zvláště drobné začínající podnikatelky bude třeba neustále proškolovat a to ve všech oblastech souvisejících s podnikáním i v těch, které se evropskému pohledu mohou zdát samozřejmostí.

VZDĚLÁNÍ

Co se týče oblasti vzdělání, bylo doloženo, že keňská vláda se snaží dělat kroky k poskytování vzdělání co největšímu počtu mladých dívek. V některých oblastech je keňským dívkám vzdělání odpíráno, jelikož u těchto komunit je vzdělání žen považováno za výzvu mužské hegemonii, výzvu, které se snaží jejich rodiče či stařešinové zabránit. Právě v těchto oblastech je třeba nabízet nejen zahraniční stipendia, ale možnosti tzv. vocational training, tedy učňovského vzdělání vedoucího k praktickým zkušenostem, jež mohou mladé dívky pomoci se postavit na vlastní nohy a uniknout obvyklému scénáři: „Závislost na rodičích je vystřídaná závislostí na manželovi.“

POLITIKA

Ovšem i ženy samotné by měly aktivně usilovat o zvýšení svých dovedností i své kvalifikace jako přípravu na možnou politickou kariéru. V tomto kontextu lze doporučit speciální školící programy pro ženy zaměřené na to, jak pracovat s tiskem, jak získat potřebné znalosti o dění na místní, národní i mezinárodní úrovni.

Ženy pro svou emancipaci musí začít vyjednávat o přerozdělení domácích povinností tak, aby především mladé ženy měly možnost se účastnit politického života, podobně jako mladí muži. Politickým stranám lze doporučit, aby se otevřely ženské účasti.

V rámci osvěty by měly být ostře odsouzeny všechny formy násilí proti ženám, a zvláště násilí, jenž je zacíleno na ženy v průběhu politických kampaní. Politická světa by měla začínat již ve školním věku, tzn. v době, kdy mladí lidé přijímají informace, jež ovlivňují jejich životní postoje.

Konkrétněji by aktivity zaměřené na větší zapojení žen do politiky měly obsahovat aktivity následujícího typu:

- další feministické studie a analýzy zaměřené na zapojení a vstup žen do politiky
- posílení přístupu žen k politické moci prostřednictvím vzdělávání voličů
- posílení kapacit ženských kandidátek a monitoring voleb
- občanská výchova, lobování a obhajoba ženské účasti
- vzdělávání žen v otázce jejich právních nároků a využití možnosti rozporovat diskriminaci a nerovnoprávné zacházení
- budování koalice a spolupráce mezi existujícími ženskými hnutími
- větší zapojení žen do politických stran
- získání médií na svou stranu, například v otázce zpravodajství o násilí proti ženám
- přizpůsobení národního rozpočtu potřebám žen
- lobování použitím neformálních strategií

ALTERNATIVNÍ STRATEGIE

Právě poslední bod – neformální strategie – se jeví v Keni klíčovým postupem. V doktorské práci až příliš často zmiňují alternativní cesty, kterými se ženy vydávají, aby získaly, co jim po právu náleží – tj. majetek, status, moc a sociální zajištění. Bylo doloženo, že tyto alternativní cesty zahrnují nejen například uzavírání ženských sňatků, zakládání svépomocných spolků, ale i třeba využití magie. Další nadějí na změnu jsou „grass-roots“; celonárodní hnutí, snahy nevládních i církevních organizací, které krůček po krůčku vedou zákopovou válku. Tyto iniciativy existují, nebojí se šířit své názory a získávají stále více příznivců.

Již bylo zmíněno, že kvůli omezenému přístupu žen k půdě, půjčkám, vzdělání a formálnímu zaměstnání se keňské ženy ve velké míře zapojily do neformálního sektoru, který začal v Keni získávat stále více na důležitosti, až se neformální sektor stal nejdůležitějším aspektem současného ekonomického života v Keni a mělo by být v co největší míře podporováno.

POSÍLENÍ POTENCIÁLU ŽEN

Hlavní změna musí proběhnout u žen samotných. Představitelky takzvaného „černého feminismu“ či „feminismu žen třetího světa“ kritizují, že ženy jsou brány jako objekt nerovnoprávnosti vztažený k institucím, tradicím či náboženství. Existují ale oprávněné obavy, že ženy samy sebe staví do pozice objektu, že příliš pasivně přijímají daný stav a neprotestují proti tomu, když se stanou obětí. Tradiční pracovitost, houževnatost a vytrvalost keňských žen, která jim pomáhala po staletí snášet jejich úděl, by měly být využity k aktivnímu uchopení jejich nové role v ekonomickém a politickém životě Keni. Řečeno slovy Friedanové, podstatu problému dnešních žen je třeba hledat v otázce osobní identity – v zabrzděném vývoji a ve strachu z dospělosti, které má na svědomí dosud přetrvávající ženský mýtus. Zatímco viktoriánská kultura ženě znemožňovala chápat a náležitě uspokojovat její základní sexuální potřeby, kultura současné doby zase ženě zakazuje chápat a uspokojovat potřeby duchovního růstu a naplnění, které předpokládají využití všech jejích vlastností a

schopností a nesouvisejí s ženskou rolí sexuální. I když jsou ženy od útlého věku vedeny k tomu, aby přistupovaly k životu s určitými očekáváními, která jim brání dospět a dojít opravdového naplnění, a tak většinou ustrnou ve vývoji.⁶ K dalšímu posílení vnitřního potenciálu žen lze využít mentorek - žen, které to již dokázaly a jsou schopny se o své zkušenosti podělit s ostatními. Tyto mentorky mohou vyplnit mezeru v podobě absence moudré, laskavé a emotivní výuky. Tento typ výuky, která byla v minulosti doménou starých žen, v současné společnosti zoufale chybí. Ženy, které aspirují na politické funkce, by se neměly zdráhat si říci o radu v potřebných oblastech, jako je upevnění pozice v politických strukturách, získávání zdrojů, práce s médii. Také síťování tzn. spolupráce s ostatními organizacemi je nanejvýš žádoucí.

Já osobně jsem k tématu nejprve přistupovala z hlediska ženy, která pasivně plní svou společenskou roli. Předpokládala jsem u ní, že stojí jednou nohou v tradičním světě a druhou nohou v moderní době, a je nucena pasivně přijímat nevýhody plynoucí z tohoto postavení. Zatímco její příslušnost k tradičnímu světu byla v minulosti vázána na určité sociální výhody a žena byla za svou poslušnost tradicím odměněna sociálními jistotami, v současné době tomu tak není. Žena si musí sama poradit s nástrahami ekonomického světa, ale ne jako pasivní jedinec, nýbrž jako vyzrálá osobnost, která postupně prověřuje a zkouší i ty omezené možnosti, které jí zbyly.

Rozšířená rodina, která ve sféře ekonomické působí jako element parazitující na ekonomicky úspěšných, se však ve sféře sociální a emotivní může stát pro ženu velkou oporou. V Africe je koncept rozšířených rodin původcem mnoha konfliktů, ale rozšířená rodina je zatím nejlepší rodinný model, umožňující přežití komunity. Na jednu stranu jsou známy negativní aspekty rozšířených rodin, ale na druhou stranu musíme uznat a ocenit jejich výhody. Tyto výhody přispěly k tomu, že se rozšířené rodiny pružně přizpůsobily dobám kolonialismu, revolučnímu boji i ekonomickým potížím nových států.

Ženy samotné někdy svým chováním nepřiměřeně reagují na změněné podmínky a tím jen přispívají k utužování genderových stereotypů. Egalitářský systém je již v Africe nepraktický, protože řada aktivit probíhá na individuální bázi. Vzdělávací příležitosti přiblížily ženy mužům a děti rodičům. Pracovní příležitosti umožnily ženám mít vlastní příjem. Navzdory těmto skutečnostem muži zaostávají v tom, aby udělili ženám odpovídající rozhodovací pravomoci. Hodně vzdělaných žen se nicméně chová submisivně před svými manželi v přítomnosti ostatních, a to nejen proto, aby zdůraznily jeho postavení, ale proto, že muž takové chování vyžaduje. Ženy, které jsou „rovnoprávné“ s muži mimo domov, nejsou osvobozeny od tradičních domácích prací, jsou přetíženy, protože se snaží udržovat jak prestižní pracovní pozici, tak vést domácnost.

Ženy by t měly aktivněji ovlivňovat veřejné mínění, aby ho získaly na svou stranu. I kdyby byly přijaty zákony měnící právo na dědictví nebo vlastnictví, veřejné mínění je nastaveno proti těmto změnám a nedovoluje mužům, aby z žen udělaly rovnoprávné vlastníky půdy, nemovitostí nebo firem.

Žena jako dárkyně života by měla mít právo prosadit svůj názor v otázce počtu dětí, i když je to velice citlivé téma. V Keni jsou peníze, pojištění nebo další systémy sociálního zabezpečení stále ještě v plenkách, a proto je těžké přesvědčit rodiny, aby měly málo dětí. Svou roli hraje chudoba. Tam, kde jsou lidé chudí a mají jen malou nadějí na zlepšení své situace, může být mnoho dětí považováno za formu sociálního zabezpečení. Kromě toho bývají děti již v raném věku využívány jako pracovní síly.

Varující je, jak snadno ženy končí nejenom jako vydržované milenky ve *small house*, ale i jako prostitutky. Jednou z příčin jejich objevení se řady žen v prostituční scéně je špatný právní systém. Změnu může přinést jen politická vůle k přijetí právní reformy, jež by eliminovala zavedené socio-kulturní normy, které utiskují ženy a ponechávají je zcela

⁶ FRIEDANOVÁ, BETTY. *Feminine Mystique*, s. 35

bezbranné vůči infikování virem HIV/AIDS. Jádrem problému jsou opět nedostatečné ekonomické příležitosti, které prostitutkám neumožňují opustit svou rizikovou práci a užít si sebe i své děti jiným způsobem. Jednou z příčin migrace žen z venkova do měst je již na počátku úmysl věnovat se prostituci, aniž by předtím aktivně prozkoumaly jiné možnosti.

OBČANSKÁ VÝCHOVA

Ukazuje se, že navzdory některým dobrým zákonům z poslední doby, jako je například Zákon o sexuálních deliktech z roku 2006 nebo zákon z roku 2011 zakazující ženskou obrízkou (Anti-Female Genital Mutilation Act) nepřispěly k potlačení zpátečnických kulturních praktik.

Zákony tedy nejsou vše, je nutno ve vzdělávacím systému prosadit občanskou výchovu, jež by pomohla změnit hluboce zakořeněné patriarchální hodnoty, které normalizují nerovnoprávnost a podrývají či snižují účinnost jakéhokoliv legislativního procesu.

Je proto třeba neustále rozporovat tradiční kulturní hodnoty a normy, jež oslabují ženy usilující o vůdcovskou pozici a jež podrývají demokratický rozvoj společnosti. Také volební prostředí musí být harmonizováno tak, aby se změnily kulturní předsudky zaměřené vůči ženám-političkám. Ty se často nemohou účastnit politického života z důvodu nerovnoměrného rozdělení domácích povinností, absenci rozhodovacích práv a rolí ve vlastní domácnosti. Občanskou výchovu je třeba přeměrovat i tak, aby byly dosaženy změny v politické kultuře a odstraněna například praxe „kupování si voličů“ prostřednictvím úplatků.

Je rovněž třeba prozkoumat možnost reformy formálních politických institucí, včetně mužské kultury převládající v parlamentních institucích. Ženám musí být také umožněno, aby byly zbaveny „morální zátěže“, kdy reprezentují nejenom svůj volební okrsek, ale v podstatě všechny ženy i děti. Ženy musí být taktéž zbaveny „morální odpovědnosti“ za to, že to jsou ony, kdo přichází s novými ustanoveními rodinného práva a jejich mužští kolegové v parlamentu by s nimi měli sdílet odpovědnost za tyto zákony.

PODPORA ŽEN JE VÝCHODISKEM Z CHUDOBY

Většina domácností vedených ženami žije pod hranicí chudoby a ženy tvoří většinu chudých lidí v Keni. Systematickým potíráním jejich práv tak keňský stát sám sebe uvrhuje do stále hlubší chudoby. Přitom je dokázáno, že pokud se žena dostane k finančním prostředkům nebo získá kontrolu nad půdou, vede tento fakt automaticky ke zvýšení takových výdajů na děti, jako je jejich vzdělání nebo zdraví, z čehož následně těží celá společnost.

Keňa prochází v současné době transformací, která ženám nabízí unikátní příležitost, (jak ideologickou, tak praktickou) aby feministické perspektivy byly zohledněny v restrukturalizaci vládních institucí. Platforma jako *National Women's Charter* – Ženská národní charta – může být podobně jako v Jihoafrické republice využita k prosazení ústavy, která je příznivěji nakloněna ženským otázkám, nebo při vyjednávání s politickými stranami, aby dobrovolně upřednostnily ženy.

DALŠÍ TÉMATA

Problematika žen tak otevírá další spektrum nesmírně zajímavých témat, která by se mohla stát předmětem dalšího výzkumu. Jedním z nich je společenský postoj k antikoncepčním prostředkům, které jsou stále kvůli tradicím odmítány. Odmítnutí antikoncepce vede k vyčerpání žen opakovanými porody, více dětí v jedné rodině omezuje jejich šance na vzdělání. Zajímavým tématem pro další výzkum by byl podrobnější pohled na život žen ve městech, včetně jejich zapojení do prostituce. Fenomén kikujských matrifokálních

domácností se taktéž nabízí jako přínosné téma, stejně jako příklon žen k náboženství v reakci na fragmentaci domácího a společenského života.

Uvedená témata představují syntézu snah a vytyčovaných cílů keňských ženských organizací, zejména FIDA-K. Většinu z těchto myšlenek formuluji s drobnými obměnami na základě vlastních poznatků, tyto poznatky jsou podrobně vyjádřeny v jednotlivých kapitolách této práce a pokládám je za svůj příspěvek k této diskusi.

IV. Bibliografie

Prameny

FIDA-KENYA. INTERNATIONAL WOMEN'S HUMAN RIGHTS CLINIC, GEORGETOWN UNIVERSITY LAW CENTER. *Kenyan Laws and Harmful Customs Curtail Women's Equal Enjoyment of ICESCR Rights. A Supplementary Submission to the Kenyan Government's Initial Report under the ICESCR*. Washington: 2008

FIDA-KENYA: *Beyond the door*. The challenge Ahead. Fida Kenya Annual Report, 2001, Nairobi

KENYA BROADCASTING CORPORATION. Rozhovor s Martha Karua. 18.5. 2005

UNICEF. *Female Genital Mutilation/Cutting: A statistical overview and exploration of the dynamics of change*. New York: 2013

WHO. *Eliminating Female Genital Mutilation. An Interagency Statement*. Ženeva: 2008

„Jukumu kwa Maendeleo Self Help Group“, Project Proposal, Kajiado District

MINISTRY FOR ECONOMIC PLANNING AND DEVELOPMENT, THE INSTITUTE OF AFRICAN STUDIES. *District socio-cultural profiles report- Samburu district*. Nairobi, 1983

ZAHGRBELSKY, LAURA. NUCCI DOMENICO., *Overview of land issues in Kenya*. Nairobi: Italian Embassy, 2003

Rozhovory

Etnická skupina Kamba

Makanga Ndugu, Machakos, 20.9. 2003
Syovina Telesia Makau, Machakos, 20.9. 2003
Kasia Maweu, Machakos, 27.9. 2003
Ngwazi, Kitui. 20.9. 2003
Anastacia Kithome, Kitui, 20.9. 2003
Helena Lewa, Machakos, 27.9. 2003
Mbatha, Machakos, 11.10.2003
Sera Waiga, Ikanga, 11.10.2003

Etnická skupina Kikuju

Mary Wanjiru, Kiambu, 11.1. 2003
Rose Ngendo Wa Kuria, Ndumberi, 11.1. 2003
Janet Njeri, Iambu, 18.1. 2003
Rebeka Wanjira Kimani, Muranga, 22.2. 2003
Wambui Ndichu, Kigumo, 22.2. 2003
Miriam Kariuki, Athi River, 1.3. 2003
Janet Njau, Nairobi, 3.3.2003
Njeri Kanyi, Nairobi, 10.3. 2003

Etnická skupina Luo /Luhya

Jeff Shigoli, Kakamega, 29.3. 2003
Miriam Maragoli, Kakamega, 29.3. 2003
James Ochieng, Ahero, 26.4. 2003
Jane Auma, Kisumu, 26.4. 2003
Margaret Adiwuor, Mandiany Division – Bondo, 27.4. 2003
Abigael Adhiambo, Homa Bay, 7.6. 2003
Gladys Atieno, Sondu, 7.6. 2003
Lilian Achieng, Kaloleni – Nairobi, 18.3. 2005
George Opiyo, Nairobi, 18.3. 2005, 19.3. 2005, 14.4. 2005

Etnická skupina Samburu

Narrapu, Nachami, 5.5. 2003
Letibenet Lenanyokie, Nachami, 5.5. 2003
Dermeras, Lolparuai, 20.11. 2004
Nenderua Naserian, Supalek, 21.11. 2004
Nosokoni, Nakwamuru, 21.2. 2004
Erupe Lenseyian, Lolgerded, 22.2. 2004
Susan Lesarkapo, Lolgerded, 22.2. 2004

Etnická skupina Masaj

Simantoi Nkaati, Narasha, 13.12. 2003

Neevio Kasairo, Narasha, 13.12.2003
Esther Olego, Kisaju, Kajiado District, 17.4. 2004
Kina, Kisaju, Kajiado District, 17.4. 2004
Mateu, Kisaju, Kajiado District, 17.4. 2004
Sarah Simongor, Kisaju, Kajiado District, 17.4. 2004
Jane Keronga, Kisaju, Kajiado District, 22.1. 2005
Emily Moinket, Kisaju, Kajiado District, 22.1. 2005
Rose Nkiminis, Ngatataik, 18.12. 2004
Agnes Saitoni, Kajiado, 18.12. 2004
Nantito Kipeen, Kajiado, 19.12.2004
Lemasola, Narasha - Hell's Gate, 1.5. 2005
Lashaine, Longonot, 1.5. 2005

Představitelky ženských organizací

Martha Karua, FIDA-K, Nairobi, 13.1. 2005, 17.1. 2005, 3.4. 2005, 18.4. 2005
Agnes Pareyio, Tasaru girls rescue center , Narok, 5.12. 2005
Phoebe Asiyio, FIDA-K, Nairobi, 12.2. 2005
Joyce Majiwa, FIDA-K, Nairobi, 5.3. 2005
Joyce Aluoch, FIDA-K, Nairobi, 26.3.2005
Jane Kiragu, FIDA- K, Nairobi, 16.5. 2005
Regina Kartega, FIDA-K, Nairobi, 17.5.2005
Ruth Kyatha, Taveta, 19.3. 2005

Literatura

ALLEN, J.W.T., *Tendi. Six examples of a Swahili classical verse form*. New York: African Publishing Corporation, 1971.

AHLBERG, MAINA. BETH. *Women, Sexuality and Changing Social Order: The Impact of Government Policies on Reproductive Behaviour in Kenya*. Montreux: Gordon and Breach Science Pub, 1991.

BARNABAS, KASIGWA. *An Anthology of East African Plays. The Illusions*, Nairobi: Longman Kenya Ltd.

BARRA, G. *1000 Kikuyu Proverbs*. Nairobi: Kenya Literature Bureau, 1998.

BARŠA, PAVEL. *Panství člověka a touha ženy*. Praha: Slon, 2002.

BADINTEROVÁ, ELISABETH. *Tudy cesta nevede. Slabé ženy, nebezpeční muži a jiné omyly radikálního feminismu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Nakladatelství Karolinum, 2004.

BEAUVOIROVÁ, SIMONE. *Druhé pohlaví*. Praha: Orbis, 1966.

BERANOVÁ, ZUZANA. *Všechny vůně Afriky*. Brno: Jota, 2013.

BERGER, IRIS. *Rebels or Status Seekers? Women as Spirit Medium in East Africa*. In:

BERNTSEN, JOHN. LAWRENCE. *Maasai and Iloikop: Ritual experts and their followers*. University of Wisconsin, 1977.

BIAKOLO, EMEVWO. „Categories of cross-cultural cognition and the African Condition.” In: COETZE, P.H., A.P.J., ROUX (eds.): *Philosophy from Africa*. 2. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2002, s. 9 – 19.

BREWER, ROSE.M. Theorizing race, class and gender. The new scholarship of black feminist intellectuals and black women’s labor. In: JAMES, STANLIE, BUSIA, ABENA. P.A.(eds.) *Theorizing Black-feminisms. The visionary pragmatism of black women*. London: Routledge, 1994, s. 14

CATTELL, MARIA. *Old age among the Samia People of Busia District, Western Province, Kenya*. Nairobi: Institute of African Studies, 1985
CHEGE, JANE., ASKEW.JAN., LIKU JENNIFER. *An Assessment of the Alternative Rites Approach for Encouraging Abandonment of Female Genital Mutilation in Kenya*. Nairobi: USAID, 2001.

CHEGE, FATUMA., SIFUNA, DANIEL. *Girls’ and Women’s Education in Kenya. Gender Perspectives and Trends*. Nairobi: UNICEF, 2006

CHESAINA, C. *Oral Literature of the Kalenjin*. Nairobi: East African Educational Publishers, 1994.

DOLAN, CATHERINE. *Contested Terrain: Gender, Labor and Religious Dynamics in Horticultural Exporting, Meru district, Kenya*. Studijní materiál. Nairobi: Institute for Development Studies, University of Nairobi, 1995

ELIADE, MIRCEA. *Posvátné a profánní*. Praha: Křesťanská akademie, 1994

FINE , JOHANNA. *At risk. Rights and Violations of HIV Positive Women in Kenyan Health Facilities*. New York: Center for Reproductive Rights a Federation of Women Lawyers – Kenya, 2008

FRIEDANOVÁ, BETTY. *Feminine Mystique*. Praha: Pragma, 2002

HAFKIN, NANCY., BAY, EDNA., Introduction. In: HAFKIN, NANCY., BAY, EDNA (eds). *Women in Africa. Studies in Social and Economic Change*. Stanford: Stanford University Press, 1976, s. 1 - 17

HAUGE, HANS-EGIL. *Luo Religion and Folklore*. Oslo: Scandinavian University Books, 1974

HAUSEROVÁ, EVA. *Na koštěti se dá i lítat aneb Nemožné ženy dokážou možné*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 1995

HOSKEN, FRAN. *Stop Female Genital Mutilation. Women Speak, Facts and Actions*.

Lexington: Women's International Network News, 1995

HOLLIS, A.C. , *The Nandi*. Oxford : The Clarendon Press, 1909

ISOLIO, MABEL., OSUR. GORETTY. *Protection Against Female Genital Mutilation: A Review of the Implementation of the Children's Act. Lessons from Samburu and Garissa Districts*. Nairobi: Federation of Women Lawyers Kenya (FIDA Kenya), 2009.

KAYONGO-MALE, DIANE., ONYANGO, PHILISTA. *The sociology of the African family*. 3. vyd. New York: Longman, 1991.

KAMAU, NYOKABI. *Women and political leadership in Kenya. Ten case studies*. Nairobi: Heinrich Böll Stiftung, 2010

KENNETH, W. HARROW. (Ed) *Faces of Islam in African Literature*. Heinemann, 1991

KENYATTA, JOMO. *Facing Mount Kenya. The Tribal Life of the Gikuyu*. London: Seker and Wartburg, 1953.

KIPURY, NAOMI. *Some aspects of Material Culture of the Maasai*. Nairobi: Institute of African Studies, 1979.

KIPURY, NAOMI. *Oral Literature of the Maasai*. Nairobi: East African Educational Publishers, 1996.

KLEIN, NAOMI. *Bez loga*. Praha: Argo, 2005.

KYATHA, Ruth. *Female Circumcision as a Violation of Children's Rights*. Nairobi, 1992. Seminární práce. University of Nairobi. Vedoucí práce M. Conley.

MALO, SHADRACK. *Luo Customs and Practices*, Nairobi: Sciencetech Network, 2003.

MBITI, JOHN. *Introduction to African Religion*. 2. vyd. Nairobi: East African Educational Publishers, 2000

MBITI, JOHN. *African religions and philosophy*. Nairobi: East African Educational Publishers, 1999.

MBOTE KAMERI, PATRICIA., MUBUBU, KAMAU. *Gender Based Violence in Kenya*. Nairobi: FIDA, 2006.

MIRUKA, OKUMBA. *Oral Literature of the Luo*. Nairobi: East African Educational Publishers, 2001

MOHANTY, CHANDRA. TALPADY. Cartographies of Struggle. In: MOHANTY, CHANDRA. TALPADY., RUSSO, ANN., TORRES, LOURDES. (eds) *Third World Women and Politics of Feminism*. Bloomington: Indiana University Press, 1991, s. 3-7

MOHANTY, CHANDRA. TALPADY. Under Western Eyes. Feminist Scholarship and

Western Discourses. In: MOHANTY, CHANDRA. TALPADY., RUSSO, ANN., TORRES, LOURDES. (eds) *Third World Women and Politics of Feminism*. Bloomington: Indiana University Press, 1991, s. 56 - 63

MUNDAY, ELIZABETH. *Birth and Death and in Between: Children in Wanga Society*. Nairobi: Institute of African Studies, University of Nairobi, 1981.

NZOMO, MARIA. *Representational Politics in Kenya: The Gender Quota and Beyond*. Nairobi: African Research and Resource Forum, 2012.

OBBO, CHRISTINE. *African Women. Their Struggle for Economic Independence*. London: Zed Press, 1982.

RUEL, Malcolm. *The Social Organization of the Kuria*. Terénní práce. Nairobi: Institute of African Studies, University of Nairobi, 1959.

TEMPELS, PLACIDE. *Bantu philosophy*. Paříž: Présence Africaine, 1969

UCHE, ONEYEBADI. *How to be an African lady*. Nairobi: East African Educational Publisher Ltd., 1998

VAN GENNEP, ARNOLD. *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996

WAGNER, GÜNTER. *The Bantu of Western Kenya. With Special Reference to the Vugusu and Logoli*. London: Oxford University Press, 1956.

WANGARI, MUTA. MAATHAI. *Unbowed*. Logan: Perfection Learning, 2007

WANJOHI, JOSEPH. GERALD. *The wisdom and philosophy of African Proverbs. The Gikuyu World-View*. Nairobi: Paulines Publications Africa, 1997.

WICHTERLICH, CHRISTINA. *Globalizovaná žena*. Praha: proFem, 2000.

Internetové zdroje

BERANOVÁ, ZUZANA. *Africké ženy versus globalizace*. In: ECN. Dostupné z: <http://ecn.cz/index.stm?apc=zm2102728vx1-->

DAILY, NATION. *Chaos in cabinet as Karua and Ruto clash*. Publikováno 17.2. 2009. Dostupné z: <http://archive.is/Uvrk>

DAILY NATION. Martha: I owe no-one an explanation. 12.10.2003. Dostupné z: <http://web.archive.org/web/20031216103350/http://www.nationaudio.com/News/DailyNation/12122003/News/News12122003120.html>

FAIRTRADE INTERNATIONAL. *Flowers*. Dostupné z:

<http://www.fairtrade.net/flowers.html>

KENYA NATIONAL BUREAU STATISTIC: Kenya Demographic and Health Survey, 2008 – 2009. Dostupné z http://www.unfpa.org/sowmy/resources/docs/library/R313_KNBS_2010_Kenya_DHS_2009_final_report.pdf

NAIROBI WIRE. Martha Karua: I am not married but that's a non issue. 10.2. 2013. Dostupné z: <http://nairobiwire.com/2013/02/martha-karua-im-not-married-but-thats.html>

KOLÁŘOVÁ, MARTA. Globální muž a lokální žena? Feministický pohled na globalizaci. In: *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, ročník 8, číslo 1/2007, s.1 – 5. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/41d8308589ffba40d810a2d5d784a4689b7b8def_globalni-muz-a-lokalni-zena.pdf

NATIONAL COUNCIL OF WOMEN OF KENYA. Dostupné z: <http://www.ncwk.or.ke/>

OHAYO-MITOKO, GRACE. J.A. *Occupational Pesticide Exposure among Kenyan Agricultural Workers: an epidemiological and public health perspective*. Dostupné z: <http://edepot.wur.nl/139101>

SIMERSKÁ LENKA. *Peking. Nové závazky pro zlepšení postavení žen?* In: *Feminismus cz*. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/nove-zavazky-pro-zlepseni-postaveni-zen>

STŘÍLKOVÁ, IVANA. Dilemata pozitivní diskriminace a gender mainstreaming jako možné řešení?. In: *gender/rovné příležitosti/výzkum*. SOÚ AV. Dostupné z: <http://www.genderonline.cz/cs/issue/4-rocnik-6-cislo-2-2005/24>

MPSV ČR. *Příloha I. Politická deklaráce*. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/1208>

UNICEF. Kenya - statistics (online). Cit. 04.02. 2014. Dostupné z: http://www.unicef.org/infobycountry/kenya_statistics.html

WIKIPEDIA – Kenya (online). Cit. 5.1. 2014. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ke%C5%88a>

WIKIPEDIA. Etnické složení Keni. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Ke%C5%88a#Etnick.C3.A9_slo.C5.BEen.C3.AD